

УДК 94(477+483)"1919/1939"

О.В. Разиграєв,

Волинський державний університет

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА: ПОЛЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто становлення та функціонування основних під-розділів поліції Волинського воєводства у польській історіографії. Більшість польських науковців згадують про діяльність правоохоронних органів Волині в контексті історії органів внутрішніх справ II Речі Посполитої, хоча ряд дослідників присвячують свої розвідки поліції Волинського воєводства.

Сьогодні, коли Україна перебуває на якісно новому щаблі розвитку державотворення, суспільство потребує ґрунтовного та всебічного висвітлення історичної спадщини. Знання минулого, вивчення досвіду попередників необхідні, щоб уникнути помилок ранніх періодів.

У функціонуванні державних інститутів новітньої історії України чільне місце належить правоохоронним органам, у тому числі поліцейським (міліцейським) структурам. Дослідження їх діяльності дозволяє розкрити чимало цікавих аспектів не лише політичної ситуації, а й проблем економіки, соціальної, духовної та інших галузей життя соціуму, який зосереджували органи внутрішніх справ. На основі матеріалів указаних структур можна ґрунтовніше проаналізувати відповідний досвід, набутий органами внутрішніх справ.

Не стала винятком у цьому відношенні й історія польської поліції міжвоєнного періоду на підвладних тоді II Речі Посполитій українських етнічних землях, зокрема на Волині та Рівненщині, які складали Волинське воєводство. Поряд із наявністю значних відомостей про історію Волині міжвоєнного періоду ми можемо констатувати ряд "білих плям" у висвітленні діяльності державної польської поліції на теренах Волинського воєводства у 1921-1939 рр. Що ж до наукового вивчення теми цього дослідження, то його можна умовно розділити на дві групи: дослідження польських науковців (переважна більшість) і розвідки вітчизняних дослідників.

Мета нашої розвідки – виявити, виокремити і проаналізувати головні та більш значущі дослідження польських авторів стосовно вказаної теми. Крім того, порівняти ідеї та підходи щодо вивчення цієї проблеми, котрі можуть слугувати орієнтирами у її конкретно-історичному дослідженні.

Найбільш вагомими та вичерпними є наукові монографії польських дослідників А.Пеплонського [1] та А.Місюка [2]. Згадані праці стосу-

© Разиграєв О.В., 2005

ються загальних питань становлення та діяльності державної поліції у II Речі Посполитій в цілому.

У дослідженні А.Пеплонського "Policja Państwowa w systemie organów bezpieczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej" представлено генезу органів безпеки новоствореної польської держави. Автор докладно характеризує відділ інформації Міністерства внутрішніх справ, наголошуючи на його винятково важливій ролі на початках діяльності поліційних структур. У монографії детально охарактеризовано структуру МВС, завдання, які покладались на неї на різних етапах розвитку держави, а також політичний департамент МВС та напрямки його діяльності. Окремо автор виділяє питання поліції у реалізації внутрішньої політики держави. Винятково важливе значення для нашого дослідження має характеристика внутрішньої структури й засад функціонування поліції, а саме: основи діяльності, структура й завдання Головної команди державної поліції у Варшаві, місцевих підрозділів, кадрової політиці.

Окремий розділ монографії А.Пеплонського присвячено організації політичної поліції, її структурі, шляхам і методам діяльності. Особливо значущим для нас є "Український реферат" (відділ) у контексті функціонування дефензиви (політичної поліції). Наукове дослідження А.Місюка "Policja Państwowa 1919 – 1939: powstanie, organizacja, kierunki działania" є вагомим доповненням до попередньо репрезентованої монографії у плані характеристики основ діяльності поліції, організації її діяльності у міжвоєнний період. Автор вивчає питання еволюції центральних і місцевих підрозділів МВС, значну увагу приділяє участі особового складу поліції у вересневій кампанії 1939 року. Глибше питання долі службовців поліції загалом, і – конкретніше – особового складу Волинського воєводства після ліквідації II Речі Посполитої розкривається у працях А. Щесняка *Katyń. Lista ofiar i zaginionych jeńców obozów Kozielsk, Ostaszkow, Starobielsk* [3], Й. Заводного *Katyń* [4] і А.Мошинського *Lista Katyńska. Jeńcy obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk* [5].

Більшість авторів, які займалися вивченням цього питання, стверджують, що на чолі поліції стояв головний комендант, котрий залежав від голови МВС. Він виконував виконавчі функції у сфері організації, адміністрації, озброєння, кадрового питання поліції у державі в цілому. Головному коменданту підпорядковувались окружні коменданти, які керували поліцією на території воєводства. На чолі поліції у повіті стояв повітовий комендант. Він, згідно з інструкцією, безпосередньо підпорядковувався окружному коменданту. До його обов'язків належав контроль над діяльністю поліції в повіті, відповідне забезпечення громадського порядку й суспільного спокою. Окремо стояло питання забезпечення відповідного кваліфікаційного й освітнього рівня службовців по-

ліції. Резиденція повітового коменданта розташовувалась у тому місті, де перебував староста. У містах і повітах, які мали відповідне адміністративне самоврядування, поліція підпорядковувалась відповідно старостам (у повітах) і адміністративному комісару (в містах). Виконавчою одиницею поліції II Речі Посполитої була дільниця. До основних функцій цього підрозділу входив контроль над дотриманням громадського спокою та порядку, розслідування злочинів, а також допомога адміністративній і судовій владі на підконтрольній їй дільниці. Роботою дільниці керував комендант, який контролював підлеглих йому службовців, а також відповідав за стан підготовки та озброєння останніх. Крім того, комендант дільниці відав канцелярією та господарчими справами.

Питання організації поліції та головних векторів її діяльності на теренах Волинського воєводства у міжвоєнний період викладені у науковому доробку Р.Литвинського (R.Litwiński) *Policja Państwowa w Województwie Wołyńskim w latach 1921 - 1939. Organizacja i główne kierunki działania* [6]. Локальна організація поліції Волинського воєводства була пристосована до адміністративного поділу. Відповідно можна виокремити такі підрозділи: 1) Волинська окружна команда (об'єднувала повітові команди); 2) повітові команди (територіально відповідали повітам); 3) комісаріати поліції (розташовувались у повітових містах або пильнували службу на території кварталів великих міст); 4) дільниці розташовувались на території гмін (...).

Р. Литвинський розкриває умови діяльності поліції, акцентуючи увагу на фінансовому та кадровому питаннях. Автор стверджує, що ситуація у Волинському воєводстві була винятково несприятливою для становлення та функціонування поліції: населення виявляло свою сепаративну налаштованість. Особливої цінності цьому дослідженню надають статистичні матеріали. Вони містять інформацію про особовий склад поліції та кількість її основних структурних одиниць. Автор подає чимало статистичних даних, які характеризують динаміку розкриття поліцією найважливіших злочинів на теренах краю у досліджуваній період.

Для вивчення історії підрозділів поліції Волинського воєводства цікавими у порівняльному плані є ряд наукових студій. Насамперед слід згадати монографію вищезгаданого Р.Литвинського. Автор відзначає різні умови становлення підрозділів поліції Волинського та Люблінського воєводств. Натомість стосунки поліції з державною адміністрацією та органами місцевого самоврядування базувались на паритетній основі. Також заслуговує на увагу праця Януша Кутти *Policja w Polsce Odrodzonej. Wielkopolska i Pomorze:1918-1922. Geneza, organizacja, funkcjonowanie* [7], в якій, як і у випадку з Люблінським воєводством, ми відзначаємо цілком різні обставини організаційного процесу підрозділів поліції.

Серед інших, дотичних до нашої теми публікацій потрібно згадати статті Пьотра Завільського про діяльність органів внутрішніх справ Лодзького воєводства: "Powstanie służb policyjnych w Łodzi"[8], "Powstanie i organizacja policji państwowej w Wojewodztwie Łodzkiem 1919-1939"[9], "Straty osobowe policji państwowej Wojewodztwa Łodzkiego poniesione podczas II Wojny Światowej na terenach wschodnich II Rzeczypospolitej i na obszarze ZSRR"[10]. Автор зазначає, що після початку другої світової війни підрозділи поліції Лодзького воєводства були евакуйовані на схід, зокрема до м. Луцька [10:212].

Для порівняння варто згадати монографію Б.Спренгеля *Поліція Паństwowa w Toruniu 1920 – 1939* [11].

У характеристиці Волинського воєводства згадує серед іншого й діяльність місцевих поліцейських структур В.Менджецький у праці *Województwo Wołyńskie (1921 - 1939)* [12].

У контексті загальної історії II Речі Посполитої серед польських авторів питання поліційних структур піднімає А.Альберт у першому томі *Najnowsza historia Polski* [13] та С.Мацкевич у дослідженні *Historja Polski od 11 listopada 1918 r. do 17 września 1939r* [14].

Отже, сучасний стан польської історіографічної бази стосовно вказаної теми можна визначити як досить глибокий для об'єктивного наукового дослідження. Однак слід зауважити, що питання минувшини поліції Волинського воєводства, у переважній більшості випадків, піднімається лише в контексті історії польської поліції в цілому. Грунтовна монографія з історії органів внутрішніх справ Волині все ще чекає пера історика.

Список використаних джерел та літератури

1. Peplowski A. *Policja Państwowa w systemie organow bezpieczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej*. – Szczytno, 1991.– 192 s.
2. Misiuk A. *Policja Państwowa 1919 – 1939: powstanie, organizacja, kierunki działania*.- Warszawa, 1996. – 370 s.
3. Szcześniak A. *Katyń. Lista ofiar i zaginionych jeńców obozów Kozielsk, Ostaszkw, Starobielsk*"- Warszawa, 1989. – 369s.
4. Zawodny J. *Katyń*.– Lublin –Paryż,1989.– 326s.
5. Moszyński A. *Lista Katyńska. Jeńcy obozow Kozielsk, Ostaszkw, Starobielsk*. - Łódź-Waszawa,1989. – 337s.
6. Litwiński R. *Policja Państwowa w Wojewodztwie Wołyńskim w latach 1921 – 1939. Organizacja i główne kierunki działania // Ukrainica Polonica*. – Т.1. – 2004.- 336 s.
7. Kutta J. *Policja w Polsce Odrodzonej. Wielkopolska i Pomorze:1918-1922*. Geneza, organizacja, funkcjonowanie. – Bydgoszcz, 1994 –162s.

8. Zawilski P. Powstanie służb policyjnych w Łodzi // 75- lecie odzyskania niepodległości przez Polskę. Łódź i Województwo Łódzkie. Materiały z sesji naukowej pod redakcją K.Badziaka i J.Szymczaka.– Łódź. –1993.– S.121-131.
9. Zawilski P. Powstanie i organizacja policji państwowej w Województwie Łódzkim 1919-1939 // Rocznik Łódzki – T.XLI.– Łódź. –1994.– S.89 -105.
10. Zawilski P. Straty osobowe policji państwowej Województwa Łódzkiego poniesione podczas II Wojny Światowej na terenach wschodnich II Rzeczypospolitej i na obszarze ZSRR // Rocznik Łódzki – T.XLII.– Łódź. –1995.–S.209 -238.
11. Sprengel B. Policja Państwowa w Toruniu 1920 – 1939.–Toruń, 1999.–210s.
12. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie (1921 - 1939).– Warszawa, 1988. – 328 s.
13. Albert A. Najnowsza historia Polski.– T.1.– Londyn,1994.– 638s.
14. Mackiewicz S. Historia Polski od 11 listopada 1918r. do 17 września 1939r.– Warszawa, 1990.– 328s.

O. Razygrajew. Stan i funkcjonowanie policji w województwie wołyńskim: polska historiografia.

W artykule przedstawiono funkcjonowanie podstawowych oddziałów policji w województwie wołyńskim w polskiej historiografii. Większość polskich naukowców wspomina o działalności organów prawa na Wołyniu w kontekście historii spraw wewnętrznych II Rzeczypospolitej.

Razyhraeyv O.V The Formation and Functioning of the Volhynia Police: The Polish Historiography of the Problem.

The article investigates the formation and functioning of the basic Volhynia police subunits in Polish historiography. Most of Polish researchers mention the Volhynia law enforcement bodies in the context of a history of II Rzeczpospolita internal affairs organs though a number of scholars dedicate their researches to the Volhynia police.